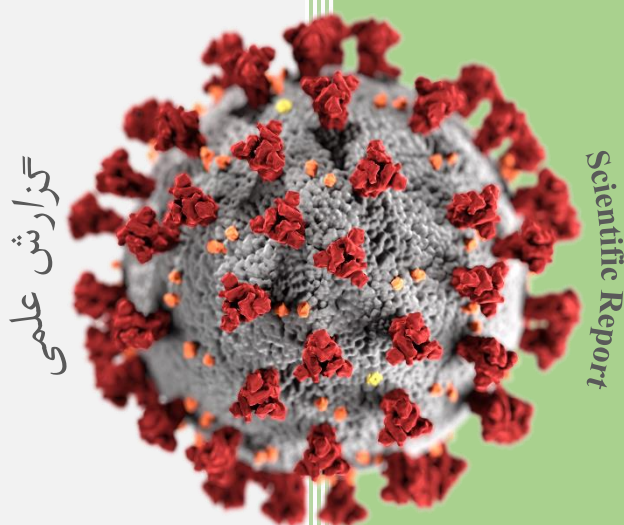

دانشگاه تربیت مدرس

دیدهبانی علمی بیماری کووید ۱۹

کروناویرس و تأثیرات تمدنی در ایران و جهان

دکتر فاطمه جان احمدی

دانشیار گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس

f.janahmadi@modares.ac.ir

فضای مجازی آمیخته از اطلاعات علمی و شبه علمی است که ممکن است باعث سردرگمی استفاده‌کنندگان شود. هدف از این سلسله مباحث علمی، ارائه اطلاعات معتبر، دارای شناسنامه و تهیه شده توسط اساتید درباره کووید ۱۹ می‌باشد.

۳۱ اردیبهشت ۱۳۹۹

برای دسترسی به آرشیو گزارش‌ها به لینک زیر مراجعه فرمایید:

<https://modares.ac.ir/~covid>

گروه مطالعات علم و فناوری - ۲۹

مقدمه

امروزه جهان، عصر تکنولوژی، نانوتکنولوژی و رباتیک را تجربه می‌کند و مسابقه تمدنی در تکنولوژی و اثرات آن خلاصه می‌شود. سالهاست دیگر زمین و آسمانش عرصه حضور و مسابقه تسلیحاتی و یا تجهیزاتی کشورهای متمدن نیست، بلکه ادعای تسخیر کهکشان‌ها و جنگ ستارگان با معیار آپرای فضایی دغدغه فکری آنهاست. تکنولوژی پیشرفته با بهره‌گیری از ناوگان آسمانی، دریایی و شاهراه‌های خشکی مسیرهای دنیا را بهم نزدیک کرده‌است. مرزهای بهم‌پیوسته و کانون‌های بهم‌فشرده تمدنی، دیگر با باروها و ساخلوها و درهای آهنی غیرقابل نفوذ اداره نمی‌شوند. امنیت کشورها دیگر با داشتن ارتش‌های بزرگ تأمین نمی‌شود؛ بلکه داشتن بمب هسته‌ای و سلاح‌های مرگ‌بار مدرن و فوق مدرن حرف آخر را می‌زند. حال در این عصر پر از انواع ماشین و ربات‌های پیشرفته، ابر کامپیوترها، پهبادها، موشک‌های دوربرد و بمب اتمی، و پروسی ۱۰۰ نانومتری ظهور کرده‌است که به چالش ۲۰۲۰-۲۰۱۹ جهان مبدل شده‌است. این ویروس که بنابر شکل و اختصاصاتش کروناویروس یا کووید ۱۹^۱ نامیده شده‌است؛ بسیار زودتر از آنچه فکرش را می‌کردند به بیماری اپیدمیک (Epidemic) قرن ۲۱ مبدل شد و طی چندماه گذشته همه جهان را درگیر خود کرد و در کمتر از چندماه موجی از مرگ‌ومیر و تلفات جهان را فرا گرفت. آن چنان که ترس و وحشت را در جهان گستراند و تقریباً بیشتر کشورهای جهان را آلوده و برخی را در وضعیت قرمز قرار داد. گرچه هنوز سخن گفتن از جزئیات این ویروس عجولانه است، اما با نگاهی به اخبار روزانه جهان می‌توان تأثیرات درازمدت آن را در بخش‌های مختلف تمدنی تخمین زد. وسعت انتشار این ویروس به همراه ناآگاهی‌های بسیار درباره عوارض آتی آن موجب شده‌است تا بخش عظیمی از کانون‌های علمی در پی یافتن پاسخ‌های سوالات مطرح پیرامون آن باشند. گرچه ظاهر ساده بیماری آن در حد اطلاع جراید و رسانه‌ها چندان خطرناک نیست؛ اما در کنار همه‌گیری، مبتلایان خود را گاه به پای مرگ و اغلب بیماران زمینه‌ای را بکام مرگ کشانده است. حالا دیگر معادلات دنیای مدرن تکنولوژیک بهم خورده‌است. فضای پوشالی و پر از زرق و برق تمدنی اروپا و آمریکا دستخوش ویروسی عجیب شده‌است که مهار آن آسان نیست. ویروسی که غنی و ضعیف نمی‌شناسد، سیاه و سفید برایش تفاوتی ندارد، جنیست، ملیت، مذهب، مرز و خلاصه همه‌ی معیارهای منزلت‌آفرین و یا شاخص‌های تحقیرآمیز برایش یکسان است. همین خاصیت کروناویروس موجب می‌شود تا امروزه درک اشارات قرآنی در اضمحلال اقوام بائده و ویرانی شهرهای آن‌ها بوسیله بلایا و آفات، آسان گردد. امروز به نشانه آن اشارات قرآنی، ویروسی آمده‌است تا روبناهای تمدنی و تکنولوژی را به سخره گیرد و دانش بشر را با همه عظمتش به چالش کشاند. البته زمانی درک عمق تحرک کروناویروس مشخص می‌شود که بدانیم در میان این بلایای طبیعی، انواع بیماری‌های واگیردار و همه‌گیر در تخریب درونی تمدن‌ها سهمی

^۱ CO^۱ مخفف Corona، VI مخفف Virus و D مخفف Disease به معنای بیماری است.

متفاوت دارند. زیرا زلزله بنیادهای تمدنی را "کن فیکون" می‌کند، اما مجدد ساخته می‌شود؛ سیل بر می‌کند با خود می‌برد، اما دوباره بر خرابه‌های آن آبادی درست می‌شود؛ باد از جا می‌کند و ویران می‌کند و دوباره مردم پس از فروکش کردن آن، آنچه را ویران کرده می‌سازند و آباد می‌کنند؛ اما بیماری‌های مهلک با منشأ دیده‌نشده‌گی، آرام و بیصدا می‌آیند، آن هم نه به یکباره بلکه رفته رفته با عوارضی جانکاه، ترسناک و البته گاه دردناک، بی‌دغدغه تنها شخص انسان را هدف می‌گیرد و نسل‌ها را جابجا می‌کند. ویروس با داشته‌های تمدنی و یا با خانه و اموال انسانی کاری ندارد، تنها به دنبال جان آدمی است. به همین دلیل بیماری‌های واگیر و مهلک می‌توانند تأثیرات شگرفی بر حیات اجتماعی بشر و جابجایی نسلی داشته باشند. بازسازی بعد از طوفان و زلزله مقدور است اما از سایه مرگ طاعون، وبا، مرس، ابولا و حالا هم کرونا نمی‌توان گریخت. قرنطینه و ماندن در خانه درمان اساسی نیست بلکه تنها یک پیشگیری جدی در برابر حمله همه‌جانبه بیماری است و می‌تواند از سرعت همه‌گیر شدن بیماری بکاهد. همچنین به دانشمندان فرصت مطالعه بدهد و ضمن مدیریت امکانات، مراکز درمان را با خیل عظیمی از مبتلایان روبه‌رو نکند.

حال با نگاهی به حرکت کروناویروس در درنوردیدن سرزمین‌ها، حاکمان مغرور دولت‌های بزرگ که در بدو انتشار کرونا، با تمسخر از آمدن این ویروس حرف می‌زدند امروز تعادل سیاسی خود را از دست داده‌اند. این عدم تعادل ناشی از شگفت‌زدگی عمق فعالیت این ویروس و ناتوانی بشر از مهار و مقابله با کشت و کشتار آن است. از همه مهم‌تر آینده‌ی مبهم و ناگوار پساکروناوی و یا موج‌های عود و بازگشت آن و حتی عوارض ناشناخته، دولتمردان را در خلائی تام و پر از حدس و گمان نگاه داشته‌است و علم بشر برای درمانش عاجز است. پس موجب تعطیلی همه‌جانبه مدارس، دانشگاه‌ها، مراکز پرتردد خرید و سیاحت، پارک‌های بازی، آژانس‌های مسافرتی، کانون‌های زیارتی، اداره‌ها و نهادهای تعزیری چون زندان‌ها و حتی صادرات و واردات شده‌است. حال، عوارض این رکود و سکون جهان و آمار تلفات به همراه سایه ناتوانی بر نظام‌های تمدنی بشر برای شناخت و مبارزه با آن در تمدن‌های تکنولوژیک بیشتر است.

در هر حال با استناد به موارد مشابه تاریخی، می‌توان گفت اگر شیوع و درمان بیماری کووید ۱۹ مدیریت نشود، سرعت ارکان تمدن‌ها را می‌لرزاند و اساس جوامع انسانی را نه تنها مختل، بلکه گاه مضمحل می‌کند. حال این سوال پیش می‌آید که تأثیر بیماری‌های واگیردار اپیدمیک مثل کروناویروس بر ارکان تمدنی چیست؟ و راهکار حفظ این ارکان چگونه است؟ دانسته است که تمدن‌ها بر چند رکن اساسی استوارند و هر رکن جایگاه خود را در پویایی تمدن ایفا می‌کند و توقف یکی می‌تواند بر پیکره تمدن ضربه‌ای مهلک و مؤثر وارد کند. بنابراین گزارش علمی تلاش خواهد کرد تا تأثیر این ویروس را بر ارکان اصلی تمدن معرفی و مشخص کند.

الف. اقتصاد

نخستین پایه تمدنی اقتصاد است و کروناویروس بشدت بر اقتصاد جهانی تأثیر نهاده است. تعطیلی کارخانه‌ها، کساد و مختل شدن مشاغل، توقف صنایع، بالا بردن نرخ بیکاری و تأثیر بر عرضه و تقاضا، نخستین عوارض شوک‌های ممتد کروناویروس است که بر پیکره اقتصاد ضربات اساسی وارد نمود و توانست تصمیم‌گیری و تخصیص منابع ملی را شکننده و آسیب‌پذیر کند و دولت‌ها را ملزم به تن دادن به بدهی‌های خارجی نماید. در آخر نیز با سقوط بازار جهانی نفت در هفته‌های اخیر، بحران‌های متعددی را در جهان ایجاد نمود و سه سناریو برای برون‌رفت از بحران نفت و بالا بردن قیمت آن در جوامع علمی مطرح شد؛ که سناریوی نخست بر مبنای عوامل بنیادین بازار، سناریوی دوم فاجعه طبیعی مثل کروناویروس و سومی دخالت انسانی یعنی جنگ بود (۹۹/۲/۹: www.isna.ir/news).

در سناریوی اول، اگر تولیدکنندگان آپک پلاس و سایر تولیدکنندگان مانند شرکت‌های نفت شیل آمریکا تصمیم بگیرند که تولیدشان را به مدت چندماه تا زمانی که از مازاد عرضه در بازار کاسته شود، حدود ۲۰ تا ۲۵ میلیون بشکه در روز کاهش دهند، قیمت نفت باید بهبود یابد. دومین سناریو این بود که بیماری کووید ۱۹ به زنجیره تأمین، به خصوص پایگاه‌های تولید نفت یا پالایشگاه مستقیماً ضربه بزند و باعث توقف بخشی از فعالیت‌های تولید و پالایش شود. چنین رویدادی بلافاصله قیمت نفت را به محدوده ۳۰ دلار برمی‌گرداند. سومین سناریو، مداخله انسانی نظیر جنگ خواهد بود که به مداخلات آمریکا در خلیج فارس برمی‌گردد و همین ممکن است موجب تشدید تنش در منطقه و مسدود شدن تنگه هرمز شود. این اتفاق به صادرکنندگان نفت خاورمیانه لطمه خواهد زد و تأثیر قابل توجهی بر بازار جهانی نفت خواهد داشت (۹۹/۲/۹: www.isna.ir/news).

این درحالی است که ایران اسلامی متأثر از تحریم‌های همه‌جانبه سالیان اخیر و نیز تحریم‌های مزمز قدیمی، تلاش کرده تا نفت، محور اقتصادش نباشد و همواره برای تولید عرضه غیرنفتی تلاش کرده است. تحریم‌های درازمدت و مشکلات ناشی از سیاست‌های آمریکا و عدم توانایی اروپا در تحقق وعده‌هایش موجب شده تا ایران به داشته‌های داخلی و ملی بیش از پیش اتکا نماید. در طی این سال‌ها چین طرف تجاری مهمی برای ایران بوده است. تأثیر توقف این تجارت برای اقتصاد بدون نفت در حال تحریم، بسیار سهمگین است. در عین حال هزینه‌های تحمیل شده در اثر پاندمی کرونا و همچنین کاهش تولید ناشی از آن، می‌تواند اقتصاد را با تورم‌های صعودی و رشد اقتصادی نزولی مواجه کند. از بین رفتن برخی از مشاغل و یا کاهش شدید درآمد در برخی از بخش‌های تولیدی باعث کاهش رشد اقتصادی می‌شود و از طرف دیگر، برخی مشاغل دیگر مانند تولیدات مواد بهداشتی و تجهیزات پزشکی و یا صنایع غذایی و داوری در این بازه زمانی

رشد بالایی خواهند داشت. متکی بر گزارش وزارت اقتصاد درباره پیامدهای اقتصادی کرونا می‌توان برخی از این پیامدها را بدین شرح فهرست کرد.

✓ کاهش صنعت حمل و نقل تجاری

✓ کاهش صنعت گردشگری بین‌شهری و توریسم بین‌المللی

✓ بسته شدن کارخانه‌ها و تعطیلی صنایع کوچک و بزرگ

✓ کاهش تقاضای کارخانه‌های بزرگ برای تهیه مواد اولیه

✓ رکود صنعت کشاورزی، معادن و ...

✓ اختلال در سیستم بانکی با کاهش سرعت گردش پول، معوق شدن اقساط بانکی و رشد آمار چک‌های برگشتی و افزایش دعاوی اقتصادی

✓ اختلال در نظام بیمه با معوق شدن حق بیمه

✓ تأثیر منفی بر عملکرد شرکت‌ها و بازار سرمایه

علاوه بر این، کووید ۱۹ توانسته‌است با کاهش درآمد مالیاتی، دولت را دچار خسران کند و با افزایش مخارج دولت برای جبران خدمات بخش سلامت، این بخش را هم با چالش مواجه نماید. و نهایتاً متأثر از تأثیر روانی کروناویروس بر بازار بورس/ بازار مسکن/ خودرو/ طلا و انس جهانی، دلار سیر فزاینده پیدا کند. این در حالی است که عدم نظارت بر تولید، توزیع و مصرف می‌تواند مشکلات جدی در نظام اقتصادی بیار آورد. بویژه جریان احتکار می‌تواند ضمن نارضایتی، مشکلات اقتصادی فراوانی را ایجاد کند. زیرا احتکار کژکارکرد اقتصادی است که تأثیرات سوء اجتماعی و نارضایتی عمومی آن عمیق و گسترده است.

گفتنی است کروناویروس موجب شده‌است تا در کنار رکود اقتصادی و فروپاشی اقتصاد خرد، در بسیاری از موارد به رشد صدصدی صنایع تجهیزات پزشکی و کالاهای مرتبط و صنایع غذایی منجر شود. همچنین با شکل‌گیری فروشگاه‌های اینترنتی، رونق تجهیزات و نرم‌افزارهای الکترونیکی یا بازگشایی کارخانه‌های کوچک و بزرگ برای رفع مایحتاج عمومی و اختصاصی به جامعه کمک نماید.

ب. سازمان سیاسی

سازمان سیاسی رکن تعیین‌کننده ساختار تمدنی است. شیوع کروناویروس و اپیدمیک شدن آن تأثیر بسیار جدی بر وضعیت سیاسی و به تبع آن ساختار جهان داشته‌است و با پاندمیک (Pandemic) شدن آن امروزه اخبار این ویروس در

صدر موضوعات اصلی خبرهای جهانی قرار دارد و بسیاری از کشورها با پیامدهای سیاسی ناشی از شیوع این بیماری مواجه هستند. وحشت عمومی از موج تلفات ناشی از آن به همراه بی‌اعتمادی به دولت‌ها در انتشار خبرهای مربوط به بحران کووید ۱۹ و یا نارضایتی از عملکرد دولت‌ها مثل ژاپن، آمریکا، فرانسه، ایتالیا و در نهایت ناتوانی در خدمت‌رسانی به مردم مثل آمریکا، موجی از نارضایتی‌های سیاسی را بوجود آورده‌است. این در حالی است که ایالات متحده آمریکا با دارا بودن بیشترین تلفات انسانی در آستانه تبلیغات برای برگزاری انتخابات ریاست‌جمهوری قرار دارد و شیوع ویروس کرونا به یکی از ابزارها در این تبلیغات تبدیل شده‌است. رئیس‌جمهور آمریکا "دونالد ترامپ" همچنان دست از خوش‌بینی‌ها، مزاح و کوچک‌گرفتن مسأله برنمی‌دارد و گاه با بی‌توجهی و یا طبیعی جلوه دادن مرگ برای اقشار آسیب‌پذیر جامعه و یا اعلام تزریق مواد ضد عفونی‌کننده به بیماران موجی از خشم را در میان جهانیان بوجود آورد.

ایران نیز که بارها در طی سال ۲۰۱۹ م (۱۳۹۸ ه.ش) بحران‌های سهمگین متعدد سیاسی را پشت سر نهاده، در آستانه درگیری با شیوع ویروس کرونا انتخابات مجلس شورای اسلامی را برگزار نمود. مطابق گزارش‌های رسمی در خلال اپیدمی این بیماری تعداد زیادی از دولتمردان به این بیماری مبتلا شدند و دولت تلاش کرده‌است تا ضمن خدمت‌رسانی به مردم تمامی توان خود را برای حل مشکلات بهداشتی، اقتصادی و اجتماعی ناشی از کووید ۱۹ بکار بندد. این در حالی است که هر سه قوای مجریه، مقننه و قضائیه و حتی قوای نظامی برای حل مشکل و بحران کرونا به مثابه مشکلی ملی و جهانی کمک می‌نمایند. ناگفته پیداست بهترین شکل اداره بحران بیماری پاندمیک، رویکرد ستادی و تصمیمات واحد است که در ایران این مهم رخ داد و با تشکیل ستاد مبارزه با کرونا و اطلاع‌رسانی لحظه به لحظه با مدیریت متمرکز و حمایت‌های همه‌جانبه نهادهای مسئول و همکاری مردم، مشکلات ناشی از آن در کانون‌های تصمیم‌گیری به حداقل رسید.

ج. سنن اخلاقی و ارزش‌های آن

این رکن هم از دیگر ارکان تمدنی است که کروناویروس بر آن تأثیر بسزایی داشته‌است. می‌دانیم سنن اخلاقی قلمرو افعال ارادی و اختیاری انسان است. سنت‌های اخلاقی اعم از Ethics و Morals ریشه در اساس فرهنگ و تمدن یک جامعه دارند و می‌توانند به آن هویت ببخشند. اسلام، اساساً دینی اخلاق‌گرا و اساس دعوت پیامبر (ص) هم بر مکارم اخلاق نهاده شده‌است. نظام اخلاق در اسلام بر دو رکن استوار است؛ یکی رابطه انسان با مبدأ یعنی خداوند و دوم رابطه انسان با معاد یعنی زندگی پس از مرگ. این دو اصل در دیگر ادیان الهی هم جایگاه ویژه‌ای دارد. نزدیک شدن انسان به مفهومی چون مرگ و ناتوانی تکنولوژی برتر توسط کروناویروس توانسته انسان را در فضای معنوی متفاوتی قرار دهد و با وجود تعطیلی مساجد و معابد، او خود را به خدا نزدیکتر ببیند. در چنین شرایطی انسان در معرض ابتلا می‌کوشد تا این بیماری

را تنها مجازات گناهان از سوی خداوند نداند، بلکه تلاش وافری می‌کند تا رابطه قطع شده یا ضعیفش را با خدا برقرار نماید. پس دوباره اذان بر مأذنه‌های مساجد-کلیساهای اسپانیا و فرانسه و ایتالیا خوانده می‌شود و مردم در شهرهای اروپا به کلیساهای پناه می‌برند. دعا بهترین وسیله برای قرب به خدا است. در چنین شرایطی تفکرات امانیستی یا انسان‌محورانه که از دوره رنسانس به بعد شالوده تفکر غربی را تشکیل می‌دهد و در اندیشه دینی الاهیات غربی نیز نقش بنیادی ایفا می‌کند، فروریخت. تفکرات راسیونالیستی نیز در گمای کامل از منشأ بیماری تا تأثیرات آن را در سکوت رصد می‌کند. این درحالی است که خیابان‌های خلوت و میدان‌های پرهیاهوی توریستی دیگر جاذبه دنیوی ندارند و از بیم جان همه در خانه مانده‌اند. این ناتوانی علم انسانی موجب اقرار انسان‌ها به توانمندی و قدرت الهی می‌شود و اخلاق بندگی را در انسان‌ها تقویت می‌کند. همچنین در ارتباط با "خود" اخلاق فردی را بر می‌انگیزد و در ارتباط با "دیگری" اخلاق اجتماعی را تبلیغ و ترویج می‌کند و سرانجام با نگاه به منشأ کروناویروس زاویه اخلاق انسان را در ارتباط با طبیعت تنظیم می‌کند و اخلاق محیط زیست هم تغییر می‌دهد. فقرا از چشم نیک‌بین مردم مغفول نمی‌مانند و حیوانات وحشی که به دلیل ازدحام جمعیت جرأت نزدیک شدن به شهرها را نداشتند، حال در این شهرهای متروک جولان می‌دهند. این همه پویش‌های اجتماعی ملی برای نوع‌دوستی و توجه به فقرا و کم‌توان‌های اقتصادی و اجتماعی و یا پویش‌های بین‌المللی درحمایت از محیط زیست و حیوانات، نشان از این تغییر رویه اخلاقی بشر امروز و بازگشت انسان به اخلاق دارد.

د. دین، فرهنگ و هنر

بی‌تردید زیرساخت تمدن بشری فرهنگ است و دین یکی از مؤلفه‌های فرهنگ، و هنر نیز عرصه تبلور اعتقادات، باورها و هویت انسانی است. بیماری‌های اپیدمیک خاص با سرعت بالای تحرک می‌توانند به چالش حیات بشری مبدل شوند و زودتر از هر چیزی بر باورها و اعتقادات و به تبع آن فرهنگ و مؤلفه‌هایش تأثیر گذارند. در شرایط پاندمیک، این گونه امراض و بیماری‌ها می‌توانند سمت و سوی ادیان، فرهنگ‌ها و جهت‌گیری هنری را تغییر دهند و در صورت بروز ناامیدی و یأس و یا ترویج امید و آینده‌نگری نگاه و رویکرد مردم را جهت دهند. کروناویروس به عنوان بیماری اپیدمیک و پاندمیک قرن حاضر ضمن اثرگذاری بر گفتمان دینی و فرهنگ عامه، پرسش‌های دینی چالش برانگیزی را در جهان امروز ایجاد کرده‌است؛ و بر بنیادهای فکری و فرهنگی جهان تأثیر گذارده‌است و برخی از آداب و رسوم جوامع را بویژه آداب جمعی را تعدیل و تعطیل کرده و برخی عادات و رفتارهای اجتماعی را تحت‌الشعاع خود قرار داده‌است. چنانکه عبادات دسته‌جمعی و فرایض و شعائر الهی مثل حج، مراسم ازدواج و عزاداری، جشن‌های خانوادگی و مراسم و محافل عرفی، حتی آیین تشییع و تدفین و همه مظاهر فرهنگی و خرده فرهنگ‌ها دست‌کم در سطح جامعه را متأثر و متوقف کرده‌است.

در این عرصه، هنر و هنرمندان هرگز منفعل نبوده‌اند و تحت تأثیر موج کروناویروس به آفرینش، تولید و عرضه برخاسته‌اند و در خلق آثار هنری متکی بر پدیده قرن ۲۱ در صحنه حاضر شده و در آگاهی‌بخشی در زمینه‌های مختلف به توده‌ها مؤثر بوده‌اند. یکی از روش‌های معمول هنری در بازگو کردن عمق و یا وضعیت شیوع کروناویروس در جامعه هنر گرافیتی یا هنر دیوارنگاری است. این هنر اعتراضی است که بر دیوارهای خیابان‌ها نقش می‌بندد؛ هنری که کارکردهای اجتماعی و سیاسی آن حتی بر کنشگران هنر غلبه می‌کند. در این روش، نقاشان خیابانی هر دیواری را صحنه‌ای برای هنرآفرینی آگاهی‌بخشی از این ویروس مبدل کرده‌اند. گزارش‌های تصویری از گرافیتی‌ها در نقاط مختلف جهان با موضوع کرونا بسیار جالب و معنادار است. علاوه بر این هنرمندان با آفرینش‌های هنری و بازنمایی زندگی قرنطینه‌ای، معرفی و ترویج هنرهای خانگی، هنر بالکنی، نمایش‌های آپارتمانی، اجراهای آنلاین تلاش می‌کنند تا هنر را به حوزه قرنطینه خانگی بکشانند. اینان با طرح دگرگونی‌های سبکی و مضمونی در حوزه هنر قرنطینه‌ای و با تشریح وضعیت هنرهای محیطی مانند سینمای فضای باز، توسعه هنرهای چندرسانه‌ای، فضای مجازی و بررسی جایگاه هنر در اوقات فراغت قرنطینه‌ای می‌کوشند تا دریچه‌ای به آینده برای موج بعدی این بیماری باز کنند. این در حالی است که در مجامع علمی هنر نیز با راه‌اندازی همایش‌ها و جشنواره‌ها با عنوان "هنر و بیماری‌های فراگیر: هنر/کرونا" می‌کوشند تا ساحت تمدنی را از نشاط آکنده کنند و دانشجویان را در تکاپوهای علمی بانشاط حفظ نمایند. یکی از جذاب‌ترین موضوعاتی که می‌تواند در عرصه‌های مختلف مورد توجه قرارگیرد، نقش هنر در آرامش‌بخشی به جامعه، ایجاد همبستگی خانوادگی و اجتماعی و تولید آرامش روانی است. هنر می‌تواند نقش مؤثری در ایام قرنطینه ایفا نماید و یکی از راهکارهای هنری، تقویت هنردرمانی در اجتماع است.

ه. تأثیرات اجتماعی

بیماری‌های اپیدمیک بیشترین تأثیر اجتماعی را زمانی می‌گذارند که مرگ‌ومیر و تلفات جمعیتی ناشی از آن بالا باشد و با سرعت پاندمیک یا عالم‌گیر شدن بیماری، فضای وحشت و اضطراب از حال و آینده جامعه را فراگیرد. در این شرایط با بروز ترس و وحشت و گاهی نومیدی می‌تواند موجی از کژرفتاری‌های اجتماعی و رفتارهای هنجارشکنانه در جامعه بروز نماید. تأثیرات اجتماعی از نهاد خانواده شروع می‌شود و دامنه آن به جامعه می‌رسد. سست شدن بنیادهای خانواده و بروز آسیب‌های اجتماعی، مرگ والدین یا فرزندان، ابتلای کم‌توانان جسمی و بیماران زمینه‌ای مثل پیرزنان و پیرمردان و نیز کودکان در اثر بیماری، بهم خوردن توازن اجتماعی در خانواده بر اثر بیکاری بویژه مشاغل آسیب‌پذیر مثل کارگران روزمزد و دستفروشان، استرس ناشی از مشاغل درگیر با بیماران مثل پزشکان و کادر درمانی، بروز مشکلات ناشی از

قرنطینه طولانی مدت مثل بروز اختلافات میان زوجین، عدم رضایتمندی از زندگی مشترک و بروز طلاق، مشکلات عمده اقتصادی و تعطیلی مراکز آموزشی، تعطیلی مراکز تفریحی، رفاهی و مراکز خرید و تعطیلی فضاهای ورزشی، همه و همه به همراه اخبار ناگوار و گاه ضد و نقیض از شیوع و دامنه مرگومیر ناشی از آن، گرانی و احتکار، سودجویی و دست و پنجه نرم کردن مردم بی‌پناه با ویروسی ناشناخته و به تبع آن مرگ و در نهایت متروک شدن حیات شهری، موجب می‌شود شهر به گمای اجتماعی برود. آرام آرام اختلافات از خانه‌ها شروع می‌شود، صدای پای فقر پشت درب خانه‌ها شنیده می‌شود، هزینه‌های سنگین و کم شدن آستانه تحمل بروز هر گونه مشکل اجتماعی را امکان‌پذیر می‌کند و این در حالی است که اگر سیستم‌های اجتماعی درست عمل نکنند و دولت و سازمان‌ها دقت کافی برای ایجاد آرامش و کم کردن دغدغه‌ها نداشته باشند، جامعه دچار سردرگمی و نهایتاً بروز اضطراب اجتماعی و بالاگرفتن آشوب‌های اجتماعی می‌شوند. کژکارکردی منجر به ضعف قوانین اجتماعی، تولید فساد اداری، ناهنجاری اجتماعی، دزدی و کم‌کاری و بداخلاقی زیرساخت‌های اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی می‌شود و تمدن ساحتی آشفته بخود می‌گیرد. حد اعلای این وضعیت زمانی است که جرایم، صدا و سیما و دستگاه‌های فرهنگی کشور درست عمل نکنند و تبلیغات لجام‌گسیخته علیه سیستم عمل کند و قوه قضائیه و نهادها و سیستم‌های نظارتی در برابر آناژشی اجتماعی منفعل باشند؛ در این صورت جامعه مضمحل می‌شود.

این درحالی است که ضمن بایستگی هوشیاری حاکمیت و دولت جمهوری اسلامی و نیز همراهی بخش‌های مرتبط مثل وزارت بهداشت، وزارت صنعت و از همه مهم‌تر صدا و سیما جمهوری اسلامی با خدمات‌رسانی بهنگام و نیز مردمی کردن مهار کروناویروس به جنگ با آن رفتند. گزارش‌های شاد از بیمارستان‌ها و کادر پزشکی، گزارش لحظه به لحظه از وضعیت انتشار این ویروس و نیز آگاهی‌بخشی عمومی درباره آن، از بار منفی اجتماعی این بیماری بشدت کاست.

و. علوم و فناوری

مطابق اسناد معتبر تاریخی از دنیای قدیم تاکنون علم، پایه رشد و گسترش تمدن‌ها بوده‌است و می‌تواند نقش سازنده و تعیین‌کننده‌ای را در تقویت زیرساخت‌های مهم تمدنی ایفا نماید. بویژه در مواجهه با بیماری‌های واگیردار و همه‌گیر، علم و دانشمندان نقشی کلیدی در تشخیص، پیشگیری، درمان و مدیریت بخش‌های مرتبط با آن ایفا نموده‌اند. شیوع کووید ۱۹ فرصت مناسبی برای ارتقاء علم جهانی در مبارزه با بیماری پاندمیک قرن بود، در این عرصه دانش پزشکی و صنایع مرتبط مثل دارو، درمان و تجهیزات پزشکی در خط مقدم قرار گرفت و بخش‌های ثانویه نیز مثل صنایع دارویی، علوم و صنایع غذایی، صنایع شیمیایی و صنایع حمل و نقل رو به فزونی گذاشت. یکی از اتفاقات مهم در این دوره رشد اختراع

و اکتشاف‌های علمی است که از سر نیاز و اضطراب سیری فزاینده بخود گرفته‌است. بویژه با فعال شدن شرکت‌های دانش‌بنیان و پارک‌های علم و فناوری این نشاط علمی دوچندان شده‌است. کمک دولت در رونق علمی این شرکت‌ها و پارک‌ها بسیار مؤثر بوده‌است. چنانکه با طراحی و تعدیل قوانین بالادستی در حوزه مالیات، بیمه و قوانین گمرکی برای حمایت از آن‌ها، کروناویروس را از یک تهدید به یک فرصت تبدیل کرده‌است و رقابتی میان کانون‌های علمی برای تولید واکسن، تولید مواد بهداشتی یا اختراع تجهیزاتی برای تشخیص و درمان به وجود آورده‌است.

علاوه بر این امروزه دانش تکنولوژی در خدمت نظام تعلیمی کشور اعم از آموزش و پرورش و آموزش عالی است. کتابخانه‌های دیجیتال، کلاس‌های مجازی، نهادهای وابسته به نظام تعلیمی با بهره‌گیری از صنعت تکنولوژی می‌توانند در عصر بیماری‌های همه‌گیر نقش مؤثری ایفا نمایند. بنابراین در عصر اپیدمیک و قرنطینه، تکنولوژی و نرم‌افزارهای مربوطه می‌توانند با ارائه برنامه‌های ویژه موجبات عدم توقف آموزش را بوجود آوردند. اگر چه آموزش از راه دور تبعات خاص خود را دارد و هنوز مورد تأیید همه جوامع علمی بویژه رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی نیست لیکن تا حد زیادی می‌تواند در ارائه خدمات علمی مفید باشد.

پیام به سیاست‌گذاران

- سیاست‌گذاران باید به موضوع کووید ۱۹ به عنوان یک مسئله جهانی بنگرند و همکاری‌های بین‌المللی را در چهارچوب مناسبات جهانی تداوم و تعمیق بخشند و تعامل خود را در زمینه فعالیت‌های علمی بین‌المللی تقویت کنند و بلافاصله به هنگام بیماری‌های اینچنین سیاست قرنطینه بویژه در برابر بیماری‌های ناشناخته را در پیش گیرند.
- نظارت بر فضای مجازی که بیشترین وقت و سرمایه را در بر می‌گیرد و می‌تواند تأثیر بسزایی بر سبک زندگی وارد نماید. برنامه‌ریزی‌های فرهنگی و اتکای بر فضای مجازی داخلی جذاب و پرمایه می‌تواند از آسیب‌های جدی آن بکاهد. فضای مجازی شمشیری دولبه است که در صورت کم‌دقتی و غفلت می‌تواند بن‌مایه‌های فرهنگی را فاسد نماید.
- می‌بایست به وضعیت روحی مردم توجه کنند و از هنر و همه ظرفیت‌های هنری در جهت کم کردن اضطراب‌های اجتماعی کمک بگیرند و با تصویب قوانین بالادستی در جهت صیانت حقوق مالکیت فکری در حوزه علوم انسانی و هنر در عصر کرونایی و الزامات فضای مجازی باشند.
- می‌بایست با توجه به سرمایه‌های ملی و داشته‌های تمدنی به اقتصاد پساکرونایی توجه شود و شوک‌های اقتصادی را با کارشناسی‌های عمیق و همه‌جانبه مرتفع نماید و از دستگاه‌های نظارتی انتظار می‌رود در جهت نظم‌بخشی به امور اقتصادی بویژه مسأله احتکار که سست‌کننده پایه‌های تمدنی و اقتصادی است، بکوشند. دستگاه‌های نظارتی بیشترین سهم را در ایجاد آرامش در جامعه بر عهده دارند.

- دستگاه‌های ذیربط در تقویت بنیادهای فرهنگی جامعه بکوشند و آسیب جدی قرنطینه را با پوشش فرهنگی کم کنند. مدیریت فرهنگی اصلی مهم در بیماری‌های اپیدمیک و پاندمیک است. زیرا پاسخ‌دهی به نیازهای فرهنگی و تهیه محتوا برای اذهان پرسشگر می‌تواند دامنه یأس و ناامیدی که منجر به اختلالات روانی پساکروناوی و از بین رفتن اساس خانواده‌ها در جامعه می‌شود را کم نماید.
- اعتمادسازی در بحران‌های تمدنی بسیار تعیین‌کننده است. اعتماد، مقبولیت بخش و مشروعیت آفرین است. به نظر می‌رسد آسیب بی‌اعتمادی و شوک‌های مربوط به دروغ‌گویی و فساد برای مردم خوشایند نیست. دولتمردان باید به ایجاد محیط آرام پساکروناوی به عنوان امری ضروری بپاخشند. صداقت در انتقال اخبار و خدمت‌رسانی را مانیفست خود بدانند. این موضوع موجب بالارفتن مشارکت عمومی مردم و رویکرد همدلانه آن‌ها با دولت و مسئولین خواهد شد. شاید یکی از بهترین افتخارات دولت در این برهه مدیریت عالی اخبار و اطلاع‌رسانی در حد مطلوب رسانه‌ای بود که می‌تواند اعتماد مردم را تقویت نماید.
- یکی از مهم‌ترین ارکان تمدنی، قانون و تبعیت از قانون است؛ زیرا اساساً تمدن با قانون و شهروندی شناخته می‌شود و اطاعت از قوانین لازمه حیات شهروندی است. بنابراین ضمن کنترل صحیح اجرای قوانین در کشور، می‌بایست نسبت به قوانین دوره کروناوی و اصلاح قوانین شهری برای دور کردن استرس و وسواس‌های اجتماعی بخصوص در عصر عود و بازگشت بیماری اقدام شود.
- علاوه بر این به منظور کم کردن مشکلات اجتماعی در عصر پاندمیک کووید ۱۹، وظایف نهادهای فرهنگی بیشینه است. بازکردن فضای فرهنگی در ایام قرنطینه از موج اضطراب و استرس می‌کاهد. در صورت عدم مدیریت بهنگام رفتارهای اجتماعی و یا تصمیمات زودهنگام در مدیریت رفتارهای فرهنگی می‌تواند فجایع اجتماعی به بار آید.